

УДК 374.3:371.83(477.83)

ОСВІТНЬО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДІЖНИХ ТОВАРИСТВ ГАЛИЧИНИ У 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.

Ольга Юзик

*Чортківське педагогічне училище, Тернопільської області,
вул. Подільська, 41, 48500 Чортків, Україна*

Досліджено незвичні форми виховної, просвітницької та пізнавальної діяльності товариств “Сокіл”, “Січ”, “Луг”, “Пласт”.

Ключові слова: культурно-просвітницькі товариства – “Сокіл”, “Січ”, “Луг”, “Пласт”, культурно-освітня робота, освітньо-виховна діяльність.

У 20–30-х роках ХХ століття на території Галичини діяла розгалужена мережа різних дитячих та молодіжних товариств, метою діяльності яких був всебічний розвиток дітей, молоді: розумове, моральне, естетичне, трудове виховання та фізичне вдосконалення.

Діяльність культурно-просвітницьких товариств, що існували на території галицького краю, досліджували сучасні вчені Ж.Ковба, К.Кондратюк, Р.Кучер, О.Винничук, Р.Расевич. Б.М.Ступарик вивчав питання будови просвітницько-виховної роботи молодіжно-спортивними організаціями у Галичині в 20-30-х роках ХХ століття. Вважав, що організації “Сокіл”, “Січ”, “Пласт” у спільній діяльності з інтелігенцією Галичини намагались сформувати новий тип українського характеру. Це був один із шляхів поєднання виховання традицій українців з вимогами того часу, з метою збереження мови, історії, культури краю [12]. О.Т.Винничук дає повну характеристику педагогічної спрямованості січових товариств на західноукраїнських землях (1899–1939-ті роки) [4]. Б.Є.Трофим’яком у монографії показано місце діяльності гімнастично-спортивних товариств у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. ХІХ – перша пол. ХХ ст.) [14]. М.П.Пантюк у своєму дослідженні прослідковує шляхи виховання підлітків у процесі діяльності молодіжних товариств та об’єднань в західноукраїнських землях кінця ХІХ – поч. ХХ століття [15]. Отже, питання педагогічної діяльності молодіжних організацій на західноукраїнських землях початку ХХ століття стали предметом живого інтересу для багатьох дослідників. Проте цілісного аналізу впливу освітньо-виховної діяльності молодіжних організацій, товариств Галичини у 20-30-х роках ХХ століття на розумовий розвиток учнів нижчих шкіл не було, що й зумовило вибір теми написання статті.

У статті хочемо коротко охарактеризувати діяльність товариств, об'єднань “Сокол”, “Січ”, “Луг”, “Пласт”, що існували в Галичині в 20-30-х роках ХХ століття. Спробуємо дати оцінку впливу їхньої діяльності на молодь, зокрема, на дітей, учнів народних шкіл, через освітньо-виховну діяльність.

Цікавою була діяльність першого в Галичині товариства “Сокол”, заснованого у 1884 році [2]. Основними напрямками роботи товариства було: залучення молоді до загальнофізичних вправ, занять з різних видів спорту, ліквідація неписьменності, проведення антиалкогольної та антинікотинової пропаганди, читання лекцій з історії України та краю, організація гуртків художньої самодіяльності, вечорниць, влаштування тематичних вечорів. Осередки “Соколів” організовували та опікували гуртки музики, співів, аматорські театри.

Членами “Сокола” могли бути хлопці і дівчата, яким виповнилось 18 років, проте при деяких “гніздах” організовували секції доросту “Молодих Соколів”. З ними проводили заняття окремі керівники (вихователі). Членів доросту називали “учениками”. Основна мета “Молодих Соколів” полягала у тому, щоб бути добрим громадянином України, знати історію свого народу, краю, роду. Дотримувались “ученики” заповідей, складених у віршованій формі. Подаємо для прикладу деякі з них:

- “1. Я – людина. Я мушу дбати, щоб цвіла Земля.
2. Сторінки роду свого знати і свято їх оберігати.
3. Буду добре я учитись,
Буду гарно поводитись,
Буду гідним скрізь і всюди,
Щоб носить вам радість, люди...” [11].

Важливе значення для вдосконалення фізкультурно-просвітницьких заходів та національної консолідації мали сокільські зльоти (здвиги), які у довоєнний період проводилися майже щорічно [7, с. 794].

Товариства “Соколів” відчували труднощі, що виявлялись у нестачі кваліфікованих фахівців і підготовлених інструкторів у момент широкого зацікавлення спортивно-гімнастичним рухом. Подолати ці труднощі могла допомогти лише книга. Як зазначає О.Вацеба, одночасно з утворенням української сокольської організації з'явилися перші праці українських авторів з питань тіловиховання [3].

На середину 30-х років “Сокол” видав понад 130 назв творів наукової літератури, у т.ч. підручників, посібників. Серед них заслуговують на увагу книги спортивно-педагогічного спрямування, зокрема, І. Боберського “Рухові ігри та забави”, “18 м'ячевих ігор”, Т.Франка (син І.Франка) “Історія і теорія руханки”, перший своєрідний сокільський підручник С.Горука “На соколиних крилах: поради для “Соколів” і “Січей”.

Вагомий вплив на формування національної свідомості українського населення мало й таке молодіжне товариство, як “Січ” (1900-1939-ті рр.), яке діяло у Галичині, на Буковині, Закарпатті. Слід пам’ятати про те, що стан української освіти напередодні створення січового руху був занедбаний офіційною австро-польською адміністрацією. Це зумовило створення молодіжної організації, у якій українська молодь могла б об’єднуватися, виховуватися та вдосконалюватися. І. Андрухів відзначає, що діяльність січовиків мала не лише “гімнастично-пожарну” мету, а й просвітницьку: організували походи, гімнастичні вправи, забави, товариські ігри, вивчали українські пісні, декламували вірші, організували театр, тобто поєднували “духовне” та “фізичне”. Перед кожним січовим осередком стояло завдання: протягом року провести “бодай два фестини, бодай два театральні представлення та бодай двоє вечорниць, наприклад, в честь Шевченка та Драгоманова”¹ [1]. Ці заходи користувалися популярністю серед людей і мали виховний вплив на населення та підрастаюче покоління.

Школи в Галичині були не в найліпшому стані, їх було мало, та й українська мова звучала рідко. Це зумовило утворення бібліотек при січових товариствах. Кожного місяця їхні фонди поповнювались, всі книжки були пронумеровані та описані, а за пошкоджені сплачували штрафи. Це давало змогу виховувати у членів товариства бережливе ставлення до книги. Але цим не обмежувалась освітньо-виховна діяльність січовиків. Вони влаштовували курси для неграмотних, вокально-декламаторські вечорниці, театральні вистави, забави з танцями, а також фестини, на які з’їжджалися січовики не лише з околиці, а й із сусідніх повітів.

Отже, січові товариства на західноукраїнських землях своєю діяльністю сприяли виявленню в людей прагнення до освіти, знань, а їхня культурно-просвітницька робота була спрямована на збереження української духовної спадщини.

Проте у 1923 році польською владою ліквідовано товариство “Січ”. Організація перестає існувати лише формально, оскільки зміст, ідеї, форми та методи виховання січовиків практично втілились у новоутворені осередки товариства “Луг”.

В “Історичному мемуарному збірнику Чортківської округи” знаходимо розповіді наших земляків із діаспори про життя Чортківської округи початку ХХ століття, зокрема, Копичинецького повіту. У згадках про села цього повіту знаходимо відомості про існування товариства “Луг”. Так, у селі Тудорів товариство “Луг” утворилось у 1927 році і нараховувало 160 членів (хлопців і дівчат); основні види їхньої діяльності – проведення фестин, забав

¹ У цитатах збережено стиль і орфографію авторів.

та інших імпрез; у селі Гадинківці “Луг” охоплював всю молодь; у Целієві, крім читальні, існував осередок товариства “Луг”, що належав до найліпших у повіті: нараховувалось до 120-ти членів (хлопців і дівчат). У вищеназваному збірнику знаходимо у розповідях згадки про існування цього товариства у таких селах цього ж повіту, як Оришківці, Яблунів, Сухостав, Кругулець, Нижбірок, Хоростків, Говилів Великий.

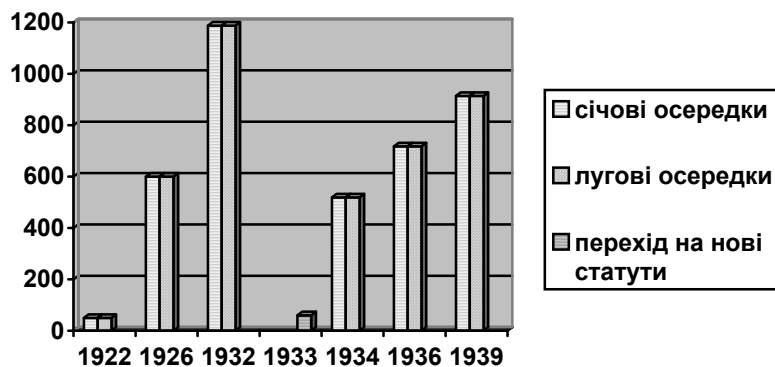
“Луг” проводив культурно-освітню роботу серед населення, влаштовував вистави, концерти, фестини. Часто при товаристві діяв хор.

Як зазначає Марія Чепіль, поширеною формою було “Лугове свято”, на яке збиралися члени “Лугу” навіть із навколишніх сіл.

Луговики створювали самоосвітні курси, на яких вивчали історію України, проводили голосні читання; літературу для цього брали із власних фондів бібліотек з історії України, культури, сільського господарства тощо [15].

У “Вістях з Лугу” знаходимо згадки односельчан про освітню діяльність луговиків та їхній вплив на формування національної свідомості молоді, дітей. “За короткий час нашої праці село змінилося до невпізнання: скрізь тепер чуємо, як малі діти співають: “Їхав стрілець”, “Гей, нумо, браття, до зброї” та вчаться вправ... Ми робимо вправи щонеділі і у свята на площі, де сходиться ціле село поглянути на наші лугові вправи...” [5].

З метою ліпшого розуміння розповсюдження діяльності товариства “Луг” та “Січ” у Галичині подаємо динаміку росту січових та лугових осередків, що наведена в авторефераті Олега Винничука [4].

Динаміка січових та лугових осередків у Галичині у 1922-1939-му роках

Заслуговує на увагу діяльність морально-християнської дитячо-молодіжної організації “Пласт”, яка виховувала українських молодих людей

як всебічно розвинених, фізично міцних, духовно багатих особистостей, добрих громадян, українських патріотів.

Ю.Дзерович у розділі “Виховні засоби” підручника “Педагогіка” (1937 р.) вказує на характерні риси організації: “релігійні і народні настрої на високому моральному рівні із визначним напрямом суспільної обов’язковості, об’єднання молоді в військово-зоровані гуртки, піддання її під керму дорослих інструкторів, так, щоб виховні завдання були скеровані з розумною доцільністю” [6, 147].

Діяльність організації була спрямована на те, щоб у майбутньому українська історія могла написати на своїх сторінках золотими буквами: “Українські пластуни і пластунки це ті лицарі, що відродили український народ; добули для него його найвищий ідеал. А в своїй пластовій мандрівці на вершині пластових народних ідеалів тямте, що не можна дарма тратити ні одної хвилини” [8, 6].

У товаристві “Пласт” значна увага приділялась розумовому вихованню. Це підтверджують матеріали книги “Життя у “Пласті”. Так, до цього товариства приймали дітей молодшого шкільного віку (з 8 років), беручи до уваги їхнє навчання, рівень оволодіння різними навчальними предметами. Їх називали новаками. Після прийняття відбувалися збори новаків, на яких діти засвоювали певний обсяг знань про Україну й українців, вчили напам’ять пластовий марш, дізнавались більше про діяльність «Пласту». Такі збори тривали рівно годину. На наступних – розумово-пізнавальна діяльність розширювалась: “новаки розповідали казки з новими ролями”, використовували мовні вправи (запитання – відповідь), вчились декламувати вірші, грали “Кіма”.

Члени “Пласту” проходили етапи, після завершення яких складали випробування (іспити). Паралельно вони засвоювали т.зв. вміння – набували практичних знань і вмінь у різноманітних галузях: картографії, географічно-природничих, догляді за хворими, дій при різноманітних нещасних випадках. Подаємо зміст деяких завдань, що пропонувались у книзі О.Тисовського “Життя в “Пласті”.

“1. Вміння рятувати у випадках пожежі, топлення, сполоханих коней, загоріння і одушення газами, заломання леду, раження громом, електричною струєю і паніки.

2. Добре знати, читати військові мапи і пляни.

3. Мірити на око віддалення поверхні.

4. Пізнати 10 лісових дерев у кожній порі року” [13, 104].

Б.Є.Трофим’як у монографії “Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.) описує перший пластовий іспит, який потребував таких знань і навичок дітей, що були 6 місяців у “Пласті”: а) Пластовий Статут; б) Пластовий і

національний герб, клич, гімн, пластові приписи; в) пластовий закон; г) життєпис патрона куреня; ґ) польові знаки: свиставково, руками; д) загальні відомості з історії історії, географії України; е) здійснити два одноденні або чотириденні походи; є) самостійне уложення двох програм сходин і проведення їх; ж) в'язати вузли; з) знання удержування домашнього порядку, ручних робіт; 3) знати десять патріотичних пісень, десять народних, двох народних танців, п'яти товариських і п'яти народних забав [14].

Як бачимо, успішно скласти цей іспит міг лише той новак, який добре усвідомлював навчальний матеріал, хотів дійсно стати пластуном.

У книзі О.Тисовського “Життя в Пласті” розповідається про Український жіночий “Пласт”. Ця організація мала теж свою структуру, ділилась на гуртки, назви яких походили від назв якихось квіток чи звірят.

До організації набирали дівчаток-новачок (до 11-ти років). Коли дівчатка дорослішали і здавали іспити, то отримували ступінь Пластового звання: Прихильника (від 11-ти років), Пластунка-Учасниця; Пластунка-Розвідниця; Пластунка-Орлиця; Пластунка-Рятівничка, Самаритянка, Виховниця; Пластунка.

У гуртках відбувалися збори. Мета таких зборів – отримання знань з різних галузей наук і подальше їхнє вивчення (включаючи самостійне), практичне їхнє застосування. Основним матеріалом гурткових зборів було вивчення:

1) історії, географії України (вивчали у формі коротких оповідань, деколи – забав чи ігор; вчилися креслити карти);

2) співу (знали багато українських пісень на два голоси – як обов'язок зберігати культуру українського народу);

3) музики (грали на музичних інструментах для всіх потреб Пласту);

4) гігієни (вивчали те, що знайде застосування у пластовому житті, вдома, у школі і т.п.; форми навчання – фронтальні та індивідуальні бесіди, робота з підручниками);

5) ігор (основне призначення – виховання товарищкості, дружби, рухливості, швидкості; ігри вчили з підручників та вигадували самі);

6) пластових вправ (уникали вивчення воєнно-польових вправ, щоб зберігати жіночість, ніжність, і виховували у дівчаток розум, швидкість мислення, відвагу, рішучість);

7) естетики (розуміння краси взагалі, краси творів мистецтва; вивчали історію мистецтва, стилі; формували вміння гарно читати, розповідати; давали поняття про театр. Метою вивчення естетики було: розумітися на мистецтві, на малюнках, на музичних, літературних творах і т. п.; виконувати власні твори);

8) читання слідів (як окреме пластове знання з метою помічати і логічно думати, щоб передбачувати логічні наслідки. Наука ніжної догадливості).

Отже, виховна діяльність товариств “Сокол”, “Січ”, “Луг” та “Пласт”, що діяли на території Галичини у 20-30-х роках ХХ століття, мала вплив на молодь та, особливо, – на дітей, учнів початкових шкіл. Спробуємо це узагальнити та систематизувати, відобразивши у таблиці.

№ п/п	Назва організації чи товариства	Способи і форми залучення до діяльності товариств і організацій	
		молоді:	дітей:
1	2	3	4
1.	“Сокол”	1. Залучення “Соколів” та “Молодих Соколів” до загальнофізичних вправ, занять з різних видів спорту. 2. Ліквідація неписьменності. 3. Проведення антиалкогольної та антинікотинової пропаганди. 4. Читання лекцій з історії України та краю. 5. Організація гуртків художньої самодіяльності, вечорниць. 6. Організація та опікування гуртками музики, співів, аматорських театрів. 7. Організація сокільських зльотів.	6. Проведення занять з “Молодими Соколами” окремими керівниками (вихователями). 7. Дотримання “учениками” (членами доросту) заповідей. 8. Видання понад 130-ти назв творів наукової літератури: підручників, посібників тощо.

2.	“Січ”	1. Організація походів, гімнастичних вправ, забав, товариських ігор, вивчення українських пісень. 2. Проведення щонайменше двох театральних вистав, вечорниць. 3. Утворення бібліотек при січових товариствах.	Усе це опосередковано впливало на виховання підростаючого покоління.
3.	“Луг”	Діяльність, аналогічна діяльності товариства “Січ”	
4.	“Пласт”	1. Утворення у структурі організації військово-зорованих гуртків. 2. Проведення гурткових зборів із релігійним, моральним, розумовим, естетичним та етичним змістом навчально-виховної роботи. Тривалість – година. 3. Проведення випробувань (іспитів) для визначення рівня засвоєння теоретичних та практичних знань, умінь та навичок; отримання ступеня Пластового звання.	1. Об’єднання у групи новачків (з 8-ми років).
	<i>Український жіночий Пласт</i>	1. Утворення у структурі організації гуртків. 2. Проведення гурткових зборів, на яких вивчали історію, географію України, музичну грамоту, основи гігієни та санітарії, ігри, пластові ігри, естетику; набували практичних знань із куховарства, шиття, читання слідів і т.ін. 3. Проведення випробувань (іспитів) з метою “росту” у Пласті – отримання ступеня Пластового звання.	1. Об’єднання у гуртки новачок та прихильниць.

Вважаємо, що дослідження цієї проблеми не є повністю вичерпаним. У подальшому, в процесі наукових розвідок, може бути досліджено вплив

діяльності молодіжних товариств, організацій у Галичині в 20-30-х роках ХХ століття на естетичне, трудове виховання учнів нижчих шкіл.

1. *Андрухів І.* Західноукраїнські молодіжні товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. Івано-Франківськ, 1992.
2. *Боберський І.* Українське сокільництво (1884-1939). Львів, 1939.
3. *Вацеба О.* Українська спортивна науково-методична література Західної України першої третини ХХ століття // Наук. зап. ТДПУ. Сер.: Педагогіка. 1998. № 2.
4. *Винничук О.* Педагогічна діяльність січових товариств на західноукраїнських землях (1899 – 1939 рр.): Автореф. дис... канд. пед. наук. Івано-Франківськ, 1997.
5. *Дзерович Ю.* Педагогіка. Львів, 1937.
6. Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. К., 2001.
7. Записки українського пластуна. Ч.8. / Зібрав, узгіднив і зредагував Петро Ісаїв. Львів, 1927.
8. Історичний мемуарний збірник Чортківської округи / Український архів. Т.ХХVI. Нью-Йорк: Париж: Сідней: Торонто: 1974.
9. *Пантюк М.П.* Виховання підлітків у діяльності молодіжних товариств і об'єднань в західноукраїнських землях ХІХ – поч. ХХ ст. (Історико-теоретичний аспект). К., 1998.
10. *Расевич Р.* Товариство “Сокіл”. Тернопіль, 1993.
11. *Ступарик Б.* Шкільництво Галичини (1772–1939 рр.). Івано-Франківськ, 1994.
12. *Тисовський О.* Життя в Пласті. 1921.
13. *Трофим'як Б.Є.* Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. ХІХ ст. – перша пол. ХХ ст.): Монографія. Тернопіль, 2001.
14. *Чепіль М.* Діяльність товариства “Луг” у формуванні національної свідомості молоді “Галичини” (1924-1939 рр.) // Наук. зап. ТДПУ. Сер.: Педагогіка. 2001. № 8.

**YOUTH ORGANIZATIONS' EDUCATIONAL ACTIVITY IN
HALYCHYNA IN THE 20-40-th YEARS OF THE 20TH CENTURY**

Oľha Yuzyk

*Pedagogical School of Chortkiv, Ternopil'skyi region,
Podilska Str., 41, UA – 48500 Chortkiv, Ukraine*

The paper describes the educational activity of the youth organisations in the 20-30s of the XX century – “Sokil” “Sich”, “Luh”, and “Plast”. It considers the methods and forms of their educational work that were original and interesting, and attracted the youth at that time.

Key words: cultural and educational organizations – “Sokil”, “Sich”, “Luh”, “Plast”, cultural and educational activity, upbringing.

Стаття надійшла до редколегії 13.02.2003
Прийнята до друку 18.06.2003